

PAULINA JABŁOŃSKA

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

 <https://orcid.org/0000-0002-5514-3215>

p.jablonska@uksw.edu.pl

**Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji naukowej
Wolność w różnych obszarach życia społecznego
oraz symposium warsztatowo-naukowego
Panorama wolności religijnej w uwarunkowaniach Francji.
Konfrontacja migrantów z tradycją katolicką
rodzin francuskich
Paryż, 15–16 lutego 2023 roku**

W dniach 15–16 lutego 2023 roku w Paryżu odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa *Wolność w różnych obszarach życia społecznego* oraz jednodniowe symposium o charakterze warsztatowo-naukowym *Panorama wolności religijnej w uwarunkowaniach Francji. Konfrontacja migrantów z tradycją katolicką rodzin francuskich*. Organizatorami spotkania byli: Uniwersyteckie Centrum Badań Wolności Religijnej UKSW, Centrum Dialogu Centre Du Dialogue, Société Historique et Littéraire Polonaise, Ministerstwo Edukacji i Nauki. Miejszem konferencji była Aula Centrum Dialogu w Montmorency, koło Paryża.

Założeniem organizatorów było stworzenie warunków do wymiany poglądów naukowców, ekspertów oraz praktyków na temat wolności na poziomie gospodarki, prawodawstwa, polityk wewnętrznych i zagranicznych, stanowiących wyznaczniki problematyki paneli, które zgromadziły łącznie 24 reprezentantów, w tym 16 krajowych i 8 zagranicznych.

Impulsem do podjęcia międzynarodowego dyskursu dotyczącego wolności w różnych obszarach życia społecznego było zmniejszenie wrażliwości na przestrzeganie tej wolności. Otwarcia konferencji i powitania zarówno prelegentów, jak i przybyłych gości dokonał dyrektor Uniwersyteckiego Centrum Wolności Religijnej UKSW w Warszawie, ksiądz prof. Waldemar Cisko. W swoim słowie wprowadzającym zwrócił uwagę na problem zagrożenia wolności religijnej w różnych miejscach świata w: Nigerii, Syrii, Iraku czy

Ukrainie, zarysowując powszechnie istniejące ograniczenia w wyznawaniu chrześcijaństwa w świecie.

Następnie głos przejął wicedyrektor Uniwersyteckiego Centrum Badań Wolności Religijnej ks. prof. Jan Kazimierz Przybyłowski, który wyrażając słowa wdzięczności współorganizatorom konferencji, wskazał, że „wolność powinniśmy widzieć tam, gdzie żyje człowiek. Przyjmujemy, że wolność religijna jest matką wszystkich wolności”. Ksiądz profesor wskazał również, iż bezsprzecznym walorem organizowanej konferencji jest jej interdyscyplinarność, co pozwala na problem wolności spojrzeć szerzej i głębiej.

Dr Paulina Jabłońska z UCBWR UKSW w Warszawie, pełniąca obowiązki moderatora, przywitała wszystkich gości oraz uczestników konferencji. Podziękowała za liczną frekwencję oraz za pracę włożoną w organizację tego wydarzenia przez komitet organizacyjny.

Swoją przemowę rozpoczęła od podkreślenia bardzo ważnej daty w historii – 104. rocznicy odzyskania niepodległości przez naszych sąsiadów – Litwinów, a także od uchwalenia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, stosowanej w dzisiejszych czasach jako prawo zwyczajowe. Najważniejszym punktem Deklaracji, istotnym dla konferencji, był artykuł 1 – „Wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi pod względem swej godności i swych praw. Są oni obdarzeni rozumem i sumieniem i powinni postępować wobec innych w duchu braterstwa”. W swoim wystąpieniu podkreśliła, że ten właśnie artykuł powinien wzywać nas do wzajemnego życia w braterstwie i codziennego działania w walce o prawa człowieka.

W dniu 15 lutego 2023 roku, po ceremonii otwarcia, nastąpiła merytoryczna część konferencji, podzielona na cztery sesje plenarne, podczas których przedstawiciele ośrodków naukowych z Polski, Włoch, Republiki Czeskiej, Francji, Hiszpanii i Demokratycznej Republiki Konga zaprezentowali referaty związane z głównym tematem wydarzenia. Łącznie podczas konferencji wygłoszono 24 referaty.

W konferencji wzięli udział wybitni polscy oraz zagraniczni eksperci, specjalizujący się w kwestiach związanych z problematyką wolności, w tym wolności religijnej czy wolności słowa. Prelegentami byli znamienici praktycy: adwokaci świeccy, adwokaci kościelni, notariusze, referendarze, obrońcy węzła małżeńskiego, przedstawiciele organizacji międzynarodowych i instytutów badawczych, a także naukowcy akademicki będący reprezentantami takich dziedzin, jak: prawo, prawo kanoniczne, teologia, polityka, historia, socjologia, psychologia i inne z obszaru nauk społecznych. Interdyscyplinarny oraz międzynarodowy charakter wydarzenia

pozwoił na ukazanie całego spektrum zagadnień związanych z przedmiotem konferencji.

Pierwszy referat wygłosił Gregoire Bigner, badacz i wykładowca w Narodowej Szkole Architektury Paryskiej La Vilette ENSAPLV na temat *Jakiej wolności obywatelskiej wymaga klimat?* Podczas swojego wystąpienia przedstawił korelację między wolnością i klimatem. „Kwestia klimatu, czyli tak zwany system ekologiczny, będzie pozytywny tylko wtedy, gdy nie będzie narzucony z zewnątrz, z góry, przez rząd, przez władzę, ale będzie korzystny, gdy będzie wychodził od dołu, od mieszkańców, od ludzi. Działania ekologiczne będą przynosić owoce, jeżeli będą inspirowane przez miłość do Boga, do człowieka, do siebie nawzajem, do natury i do ziemi”.

Kolejny prelegent ks. mgr Alphonse Makanda z Uniwersytetu w Kinszasie wygłosił referat *Demokratyczna Republika Konga: 1950–1960: Dziesięć lat walki o Sojusz Bakongo ABAKO przeciwko kolonizacji belgijskiej w Demokratycznej Republice Konga*. Prelegent odniósł się do jednego z dzieł Hegla, który napisał, że „Murzyni nigdy nie marzyli, ani nie tęsknili za wolnością. W ich naturze, w ich jestestwie jest być niewolnikiem. Dlatego trzeba sięgnąć do dokumentów, które istnieją w historii, które świadczą o czymś przeciwnym. Idea jest następująca: świat i w życie w Afryce nie rozpoczęło się wraz z przybyciem Europejczyków. Przed przybyciem Europejczyków Afrykańczycy dobrze się rozwijali, mimo że nieraz przedstawia się ten kontynent jako kontynent zacofany, to jednak był pewien poziom rozwoju cywilizacji. I trzeba do tego docierać, by uwidocznic i dać poznać to, co kiedyś było”.

Następnie głos zabrał politolog i polityk francuski, dziekan Wydziału Nauk Społeczno-Ekonomicznych Instytutu Katolickiego w Paryżu, prezes Académie catholique de France, profesor Hugues Portelli, który wygłosił referat na temat *Wolność chrześcijańska, wolność obywatelska*. Prelegent podkreślił, iż „brak szacunku dla władzy państwowej, lekceważenie obowiązującego w państwie porządku prawnego, świadczy o braku integralnej chrześcijańskiej postawy”.

Pierwszy panel zakończył swoim referatem ks. dr Eugeniusz Małachwicz, który poruszył problem *Dialog – w drodze do wolności – w Centre du Dialogue*. Zwrócił on uwagę, że „dialog ma swoją misję. Dialog inspirowanie wolność i do niej prowadzi. My jako ludzie Kościoła, jako chrześcijanie, powinniśmy zwrócić uwagę na to, czego oczekuje Kościół od nas jako chrześcijan i o czym mówi Kościół jako ten, który wspiera dialog. Mówi o tym, że wolność, którą wypracowuje dialog, prawdziwa wolność jest wzniosłym znakiem, który jest obrazem Boga w człowieku”.

Drugi panel dotyczył prawa, które ze swej natury jest nie tylko prewencyjne ale i wychowawcze. Pierwszym prelegentem była mecenas Aneta Puławska z Uniwersytetu Warszawskiego. Jej temat *Klauzula sumienia jako gwarancja realizacji prawa do wolności sumienia* wskazał na aktualny problem możliwości powołania się na własne sumienie. „Sprzeciw sumienia materializuje się w sytuacji powstania obowiązku konkretnego działania bądź zaniechania i polega na uprawnieniu do odmowy wykonania tego obowiązku. Prawo do sprzeciwu sumienia jest częścią prawa człowieka do wolności myśli sumienia i wyznania. Pani mecenas podkreśliła, iż system prawny, który nie gwarantowałby wolności sumienia, byłby niepełny, nieskuteczny, nieefektywny, a w konsekwencji także niedemokratyczny, bo odbiegający od wzorca państwa respektującego konieczne minimum w zakresie ochrony praw człowieka”.

Jako kolejny prelegent głos zabrała dr Paulina Jabłońska z Uniwersyteckiego Centrum Badań Wolności Religijnej UKSW w Warszawie. W swoim referacie *Karno-prawna ochrona wolności religijnej* poruszyła kwestię sposobu funkcjonowania prawa do wolności religijnej. „Instrumentem zwalczania zachowań godzących w tę wolność są między innymi przepisy prawa karnego, w których określono przestępstwa przeciwko wolności religijnej. Wolność sumienia i wyznania jest prawem osobistym wszystkich jednostek ludzkich. Wolność ta chroni społeczne sfery egzystencji tych jednostek oraz funkcjonowanie Kościołów i związków wyznaniowych jako wspólnoty ludzi wierzących. Określone państwo z jednej strony musi zapewnić każdemu wolność sumienia i religii wyznaczonych przez prawo, z drugiej zaś eliminować wszelkie formy nietolerancji, stosowane przez kogokolwiek wobec jakiegokolwiek podmiotu. Organy państwowe mają obowiązek zwalczać przypadki bezprawnego naruszania. W tym też celu państwo obejmuje kartą prawną, ochroną, wolność religijną, z jednej strony gwarantując prawa z niej wynikające, a z drugiej penalizując nielegalne zachowania jej zagrażające”.

Następnie głos zabrała mecenas Barbara Cichorska z Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Tematem jej wystąpienia było *Prawo do praktyk religijnych osób pozbawionych wolności*. „Przepisy prawa gwarantują osobom pozbawionym wolności prawo do wolności religijnej, w tym prawo do wykonywania praktyk religijnych. Osobom tym zapewnia się w szczególności możliwość uczestniczenia we Mszy Świętej w niedzielę i święta oraz w katechizacji i rekolekcjach, a także korzystania z indywidualnych posług religijnych. Prawo nakłada także na służbę więzienną obowiązek

współdziałania z kościołami i związkami wyznaniowymi. W polskim prawie ustawą regulującą sytuację prawną osób pozbawionych wolności jest kodeks karny wykonawczy”.

Ciekawym głosem w panelu była prezentacja ks. mgr. lic. Daniela Tomczaka. W swoim referacie *Akt formalnego wystąpienia z Kościoła jako negatywny przejaw wolności religijnej* podjął aktualny problem apostazji. „Istotą wolności sumienia w aspekcie prawnym jest możliwość swobodnego wyboru światopoglądu religijnego, jak również areligijnego, w tym także możliwość jego porzucenia. Nie można nikogo zmusić do coniedzielnego uczęszczania na Mszę Świętą, spowiadania się, zawarcia małżeństwa kanonicznego, wyboru konkretnej drogi życia, stanu kanonicznego czy też szeroko komentowanego w ostatnim okresie, przyjęcia księdza z wizytą duszpasterską. Do tych rzeczy nikt siłą nikogo nie może zmusić. W ten sposób decyzja o formalnym akcie wystąpienia z Kościoła jawi się jako jeden z wielu przykładów negatywnego wykorzystania należnej człowiekowi wolności, w tym kontekście w odniesieniu do zjawiska religii, czyli wolności religijnej”.

Podczas trzeciego panelu konferencji, który dotyczył tematyki życia politycznego, pan dr hab. Piotr Grabowiec z Uniwersytetu Wrocławskiego omówił *Przyszłość wolności religijnej w świetle biopolitycznej idei wolności morfologicznej (trans) i (post) humanizmu*. „Moim zdaniem dzisiaj nie ma w ogóle czegoś takiego jak prawa człowieka, w takim rozumieniu, jak rozumieliliśmy je jeszcze parę dekad wcześniej. W zasadzie prawa człowieka dzisiaj to «pusta znacząca», w którą można wszystko wstawiać. Tak jak kategoria wolności, zdefiniowanie, czym jest wolność. Na wolność powołują się zarówno transhumaniści, zwolennicy wolności morfologicznej, czyli zmiany, ingerencji w cielesność, jak i zwolennicy aborcji, eutanazji. Wiemy, że dzisiaj ta kategoria, jak też i wiele innych kategorii, bliskich i ważnych z punktu widzenia antropologii chrześcijańskiej, jest kategorią rozmytą”.

Ksiądz dr Marian Faleńczyk wygłosił referat *Wolność a transhumanizm*, w którym wskazał, iż „problemem jest transhumanizm, który idzie w kierunku posthumanizmu. Wolność i godność człowieka nie są przypisane przez kogoś, czy przez coś. To jest ontologiczna wartość człowieka. Człowiek to może zaniedbać, niszczyć, sprzeniewierzyć się, ale nigdy tego nie zniszczy w sobie. Zawsze jest możliwość wyboru, po chrześcijańsku to jest możliwość nawrócenia, i nikt nie zniszczy godności. Cała rzecz transhumanizmu polega na tym, jak mówił Nick Bostrom, nie chodzi o to, żeby być już, ale żeby chociaż wejść na drogę, nawet nieświadomie. My jesteśmy wprowadzeni

już na tę drogę wolności morfologicznej. To jest właśnie ta nowa droga, czyli zapomnieć oddać wolność zewnętrzną; wolność wewnętrzna to jest poszerzana wolność zewnętrzna i właściwie na tym się wszystko kończy”.

Następnie reprezentujący Uniwersytet Boloński polityk Niccolo Fraschini przedstawił referat *Zagrożenie wolności we współczesnym świecie*. „W kraju wolność musi się zmierzyć każdego dnia z nowymi wątkami, zarówno: zewnętrznym jak i wewnętrznym, aby jak najlepiej sobie radzić. Zaczynając od tych ostatnich, uważam, że pierwsze zagrożenie dla wolności pochodzi, paradoksalnie, z głębokiej części Zachodu, ze świata anglosaskiego. W celu poszanowania mniejszości na niektórych anglosaskich uniwersytetach historia została nawet napisana na nowo, żąda się zniszczenia fundamentalnej roli historycznej niektórych postaci Wielkiego Zachodu i ważnych pomników ich pamięci. Różnorodność i integracja stały się obowiązkami, które w rzeczywistości prowadzą do pewnego rodzaju odwrotnej dyskryminacji. Najbardziej niepokojące jest to, że ta wolność wykazuje tendencję do rozprzestrzeniania się, również we Francji i innych krajach regionu, takich jak Włochy i Hiszpania”.

Jako ostatni prelegent w tym panelu wystąpił doktorant Uniwersytetu w Kordobie Eros Calcara z referatem *Utrata wolności. Niewolnictwo we współczesnym basenie Morza Śródziemnego (XVI–XVII wiek)*. „Wojna jest głównym bohaterem scenariusza śródziemnomorskiego i z nią związany jest problem niewolnictwa, wynikający z najazdów i konfliktu między Imperium Osmańskim a Hiszpanią Filipa II. Geneza niewolniczych warunków życia mężczyzn i kobiet w świecie śródziemnomorskim epoki nowożytnej przejawia się w większości przypadków w ich pojmaniu, w kontekście wojny i we wszystkich przypadkach, w sytuacji otwartej wrogości. Po schwytaniu stawali się własnością innej osoby, pozbawieni wolności i wszelkiej autonomii działania i poruszania się, przynajmniej w zasadzie. Była to rażąca degradacja własnego statusu społecznego, a nawet własnej godności ludzkiej – zwłaszcza w XVII wieku można prześledzić triumf niewolnictwa”.

Kolejny panel zatytułowany „Panorama wolności” został otwarty referatem *Wolność a odpowiedzialność w rozumieniu współczesnego człowieka*. Dr Kamil Bomber z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie zaakcentował, „iż prawdziwą wolność zna tradycja ogólnokulturowa, odwołująca się do prawa rozumu. Bez praw nie może być prawdziwej wolności – pisał najwybitniejszy autor polityczny okresu złotej wolności – Andrzej Frycz Modrzejewski. Wolność jest stopniowana. Może być jej

mniej lub więcej. Mówi się o wolności częściowej, niepełnej, ograniczonej. Najczęściej sygnalizowanym i najsilniej krytykowanym przykładem nadużycia wolności, często równocześnie z krzykliwą deklaracją obrony praw do wolności słowa, stała się w dyskursie politycznym domena słowa. Pojawiają się w mediach, z jednej strony głosy przestrzegające przed łamaniem wolności słowa i zamachem na wolność słowa. Wolność, w tym zwłaszcza prawdziwa wolność, zakłada działanie odpowiedzialne, przy czym moralne podstawy tej odpowiedzialności są kwestią istotną, ale drugoplanową”.

Następnie głos zabrał ks. dr Rafał Pokrywiński z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. W swoim referacie *Wolność religijna w badaniach naukowych* przedstawił, do jakich wniosków dochodzi badawcza działalność Uniwersyteckiego Centrum Badań Wolności Religijnej UKSW w Warszawie. „W ramach badań naukowych dzisiaj posługujemy się zasadniczo trzema płaszczyznami, czyli badania naukowe rozumiemy, jako badania naukowe podstawowe, zwane teoretycznymi, badające wewnętrzne elementy danej teorii czy rzeczywistości. Tak klasycznie się badania naukowe rozumie. Ale dzisiaj mocniej dochodzi do głosu element tzw. nauk stosowanych, mających na celu zbadanie istniejących powiązań wyników teoretycznych z życiem praktycznym i możliwości wpływu na nie oraz badania wdrożeniowe, czyli opracowujące konkretne modele tychże zmian. Mówię o tym właśnie w kontekście naszego Centrum Badań Wolności Religijnych, ponieważ jednym z elementów jest nie tylko badanie czysto teoretyczne, ale również badania stosowane i później wdrożeniowe, czyli budowanie modeli wolności religijnej, próba ich wdrażania”.

Jako kolejny prelegent wystąpił dr Emanuele Lacca z Uniwersytetu Południowoczeskiego w Czeskich Budziejowicach z referatem *Willing across the Will. Duns Scotus o nowej interpretacji wolności*. „Bóg dla Scotus’a jest wolny, bo robi to, na co pozwala mu Jego wola, czyli wszystko. Gdyby Bóg nagle uznał, że ten świat nie jest już dobry, mógłby w jednej chwili położyć kres swojemu dziełu i zacząć od nowa. Byłoby to dla nas złe, przestalibyśmy istnieć, ale dobre dla Boga, ponieważ samo pojęcie dobra jest uporządkowane przez Jego wolną wolę. Podobnie, choć z ograniczeniem bycia stworzeniem, istota ludzka jest zasadniczo zależna od swego ego, czyli od posiadania rozumu i woli”.

Ks. mgr lic. Bartłomiej Michalski z Uniwersytetu Nawarry w Pampelunie w swoim referacie *Krytyka marksistowskiego rozumienia wolności* przedstawił, iż „jednym z kluczowych problemów filozofii jest problem wolności. Od zawsze na gruncie filozofii trwały i trwają dyskusje mówią-

ce, że wolność człowieka jest pozorem wolności, że tak naprawdę wolny człowiek nie istnieje”.

Reprezentujący Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie ks. mgr lic. Krzysztof Mętlewicz przybliżył słuchaczom temat *Prawda i wolność jako nierozłączne zasady życia chrześcijańskiego. Spojrzenie Josepha Ratzingera/Benedykta XVI*. „Czym jest dla Ratzingera prawda? Oczywiście prawda w ujęciu Ratzingera to Chrystus. Odwołuje się tutaj do rozmowy z Poncjuszem Piłatem, gdy Piłat go pyta, czym jest prawda, Ratzinger odpowiada, trzeba powiedzieć: Kim jest prawda? Prawdą jest Chrystus. Dlaczego? Po pierwsze dlatego, że On objawia nam prawdę Ojca i prawdę biblijną w swojej osobie. Po drugie dlatego, że uczy nas poznawania prawdy. Mówi: pójdz za mną. To jest druga rzecz, czyli ten wymiar egzystencjalny, a trzeci to jest właśnie wymiar biblijny, czyli wymiar prawdy, która potwierdza się w Chrystusie”.

Duet prawników, założycieli Fundacji im. Alexisa de Tocqueville’a, Piotr Śliwiński i Jakub Przeorek zapoznali zebranych z tematem *Pojęcie wolności w myśli Alexisa de Tocqueville’a*. „Wolność, w rozumieniu tego dziewiętnastowiecznego myśliciela, jest fundamentem. Jak sam wspominał: «przypisuje mi się różne pasje, podczas gdy mam jedynie poglądy. A pasję mam raczej tylko jedną, a tą pasją jest umiłowanie wolności i godności człowieka»”.

Ostatni z paneli „Teologia stosowana” został przygotowany przez przedstawicieli Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

Dr Mira Jankowska w referacie *Poznaj, KIM jesteś, zamiast siebie wymyślać*, stwierdziła: „pytanie poznaj kim jesteś i kim jestem, jest fundamentalnym pytaniem każdego z nas. To, o czym mówił ksiądz profesor przed kilkunastoma minutami, że dzisiaj młodzież jest zagubiona, bardzo poszatkowana, że nawet te środowiska akademickie są porozbijane. To nie zapowiada się dobrze. Ale to nie znaczy, że mamy tutaj postawić kropkę i rozłożyć ręce. Wręcz przeciwnie. Uważam, że trzeba się zwrócić do tego, co jest pewne i sprawdzone. Tym pewnym i sprawdzonym jest to, co też tutaj się już przewijało, a mianowicie Biblia i antropologia chrześcijańska, która jest dla nas pewną odpowiedzią na pytanie, kim jesteś, czy poznaj samego siebie”.

Referat „Kroki” w kierunku wolności. *Walory aktywności fizycznej* został wygłoszony przez dr Angelikę Wiech. „Chciałabym w tym referacie podkreślić niektóre tylko walory aktywności fizycznej, które prowadzą nas ku wolności. Wiemy, że wolność jest nam dana, ale jest nam także zadana, żebyśmy w sobie kształtowali wolność, potrafili się odnaleźć w tym świecie, gdzie nietrudno jest się zgubić”.

Następnie głos zabrała mgr lic. Anna Bąk, która w swoim referacie *Wolność a tożsamość parafialna (mała ojczyzna, dom)* wskazała na kierunki, w jakich powinna zmierzać wspólnota parafii. „Powszechnie tożsamość jest rozumiana jako proces tworzenia obrazu samego siebie. Jest to, podobnie jak osobowość, swego rodzaju psychiczna dyspozycja nabywania poprzez doświadczanie rzeczywistości, czyli coś, co jest procesem, coś, co się tworzy. W odróżnieniu od osobowości, tożsamość nie jest biernie kształtowana przez środowisko, ale w znacznej mierze to jednostka sama buduje swoją indywidualną tożsamość, w ten sposób, aby świadomie odróżnić się od innych albo jakieś grupy”.

Jako kolejny prelegent wystąpił ks. mgr lic. Adam Kłonowski z referatem *Uwięzieni w bańce. Teologia stosowana wobec algorytmów filtrujących treści*. „Myślę, że o bańkach filtrujących słyszeliśmy. Jeżeli nie, to powiem tylko tyle, że istnieją mechanizmy, algorytmy, które baczenie nas obserwują w przestrzeni Internetu, szczególnie w mediach społecznościowych. Patrzą, ile czasu zatrzymujemy się na oglądaniu danej treści, co wpisujemy w wyszukiwarkach itd. To tworzy taki nasz cyfrowy wszechświat. To tworzy dla nas konkretną treść. Kiedy nie próbujemy wychodzić poza te bańki, zostajemy w pewien sposób w nie wciągnięci. Jesteśmy zamknięci na otaczającą nas rzeczywistość”.

Jako ostatni z prelegentów wystąpił mgr lic. Hubert Skipirzepa. W swoim wystąpieniu *Wychowanie do wolności jako jedno z najważniejszych zadań katechezy w szkole średniej* przedstawił wyniki autorskich badań wśród młodzieży na temat świadomego korzystania z wolności. „Mam nadzieję, że osiągnąłem cel, który sobie zakładałem, czyli nie zniechęciłem ich, ale przekonałem, że wolność chrześcijańska jest odpowiednią dla ich życia i dla każdego człowieka”.

Konferencja została zwieńczona słowami gospodarza, ks. dr. Eugeniusza Małachwiejczyka, który wyraził swoje wielkie uznanie dla prelegentów zaangażowanych w konferencję. Każdy z wygłaszających i słuchaczy miał możliwość wymienić się własnymi refleksjami nad wolnością w różnych aspektach życia społecznego.

W dniu 16 lutego 2023 roku uczestnicy konferencji wzięli udział w sympozjum warsztatowo-naukowym *Panorama wolności religijnej w uwarunkowaniach Francji. Konfrontacja migrantów z tradycją katolicką rodzin francuskich*. Warsztaty zostały poprowadzone przez ks. dr. Eugeniusza Małachwiejczyka. Pallotyn dzięki wieloletniej perspektywie życia wśród Francuzów, podzielił się doświadczeniem pracy wśród obywateli Francji. Gospodarz zauważył, iż

pod hasłami równości, wolności i braterstwa nierzadko kryją się totalitarne dążenia do posiadania władzy nad każdym człowiekiem. W związku z czym myśl chrześcijańska daje ludziom motywację do codziennego wyzwania się nie tylko spod władzy grzechu, ale również pęgiery wojen i prześladowań religijnych.

Na zakończenie drugiego dnia jej uczestnicy zapoznali się z architekturą i zabytkami Paryża.

Prace naukowe zaprezentowane podczas konferencji zostały opublikowane w czasopismach „Libertas Religiosa”, 2(2023) i „Bibliotece Teologii Stosowanej”, 2(2023), które są wydawane przez Uniwersyteckie Centrum Badań Wolności Religijnej UKSW w Warszawie. Publikacje te zostały umieszczone w wolnym dostępie na stronie internetowej www.centrumwolnosci.uksw.edu.pl.